

СЪВРЕМЕННИ НАЦИОНАЛНИ АРХИВНИ МОДЕЛИ И СТАТУТ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО АРХИВНО ОБРАЗОВАНИЕ

проф. д-р Андриана Нейкова, СУ

Известно е, че появата, историята и съвременната организация на архивите, като своеобразен индикатор на държавността, културните традиции и научно-технологичния потенциал на всяко общество, се определят от закономерностите и динамиката на общоисторическия процес. През отделните периоди обаче архивната парадигма отразява влиянието на официалната идеология, политики и принципи на управление, както и технологичните иновации в областта на формирането на публичните документални и архивни ресурси. А те, както е известно, са съществена част от колективната историческа памет, без която е невъзможно да съхраним националната си идентичност, особено в мрежовото общество.

Целта на настоящата разработка е да бъдат представени в сравнителен аспект чуждестранните национални архивни модели и професионалното архивно образование в държави с вековни традиции и постижения, за да може да се открие съвременният български архивен модел, в това число и равнището на университетското ни професионално архивно образование. В случая се визира специалност *Архивистика и документалистика* в СУ „Климент Охридски“, доколкото през периода след 2002 г. досега единствено нейните дипломирани възпитаници реално са придобили образователен ценз, необходим за професията *архивист* според европейските критерии и регламенти. Уместно е да се припомни, че от 2009 г. тази професия има статут на *регулирана професия*¹ у нас, което предполага, че за позицията *архивист* в системата на националните ни

архиви (учрежденски и исторически), както и в държавната администрация, общините, бюджетните организации и други, би трябвало да работят дипломирани архивисти. Поради липса на регламент (вж. Закона за Националния архивен фонд – НАФ), най-често работодателите у нас не признават предимството на образователния ценз на дипломираните архивисти за участие в обявените конкурси за *архивисти*. А правото за упражняване на професията *архивист* в Европейския съюз е лицензирано въз основа именно на дипломи за стартово професионално образование или квалификация по архивистика, придобити в акредитирани за целта висши училища, школи и др.

Исторически преглед

При прехода от Средновековието към модерния свят се засилва стремежът към осмисляне на собствената национална история на отделните европейски народи. Под влияние на идеите на Просвещението интересите и заниманията на тогавашните ерудити относно миналото се заменят със системни научни изследвания по история. От друга страна, радикално изменящите се обществени отношения и принципи на управление инициират реформирането на наследените средновековни архиви с публично значение, което включва приемането на специални архивни закони и институционализирането на националните исторически архиви в модерните европейски държави.

Архивното законодателство осигурява необходимите юридически основания на държавата чрез специализираните си публични архивни институции да провежда системна политика в архивния сектор. В резултат предишната концепция за административно-юридическата обвързаност на архивите с монархическия владетелски институт, Римо-католическата църква или средновековните градски управи в рамките на предоставеното им право за самоуправление се заменя с т. нар. *етатистка парадигма*².

В исторически аспект за първи път във Франция през 1794 г. се приема архивен закон и се създават архиви със статут на специализирани публични държавни институции. По силата на известния Декрет от 7-и месидор, год. II, 25 юни, архивите, наследство от *предишния режим*, с изключение архивите на министерствата, се обявяват за собственост на френската държава и се разпределят в няколко държавни хранилища. Общият надзор върху тях, се възлага на новосъздадения *Национален архив*, в

който по-късно окончателно са предадени всички средновековни архиви, респ. няколко хиляди архивни сбирки. Следователно в административно отношение френските архивни институции, като част от държавно-политическата система, се организират като централизиран модел, доколкото самото управление като цяло по това време също е централизирано.

Понастоящем във Франция най-многобройни са архивите на департаментите (местните архиви), които се създават още през 1796 г. във връзка с премахването на старото административно деление с т. нар. *дистрикти* и въвеждането на *департаменти*. През 1982 г. същите придобиват статут на териториални архивни служби, но държавата запазва контрола си върху тяхната дейност, което осигурява необходимия единен подход в нормативно-методическата уредба и специализираните архивни дейности.

По примера на Франция почти всички европейски държави през XIX в. и първата половина на XX в. приемат архивни закони, регламентирани организационно, статутно и функциите на националните им архиви. Философията на архивното законодателство през разглеждания период е да се постигне максимална независимост на новосъздадените държавни архивни институции от политическите, икономическите и всякакви други частни интереси, за разлика от практиката в миналото. Националните архивни закони гарантират и правото на достъп на гражданите до архивната информация, включително и физическият достъп до документите, съхранявани в историческите архиви на отделните държави.

Франция има безспорен принос и за развитието на професионалното архивно образование в Европа и света³. Неизменно от 1821 г. обучението на архивисти се провежда от *Школата на хартите* (*École des Chartes*). На нейните възпитаници от самото начало се признават образователни преференции за упражняване на професията *архивист* във френските архивни институции и държавната администрация.

По време на 4-годишния курс на обучение студентите в първото висше архивно училище в света изучават *Средновековна палеография, Латински език, Дипломатика, История на институциите на Франция, История и организация на френските архиви, История на гражданското и каноническо право, Извори за историята на Франция, Археология, История на ръкописната книга, Методи и техника на публикуване на романски текстове, Методи на социално-икономическата история на средните векове* и др.

Прави впечатление, че в началния период учебните дисциплини обхващат предимно средновековните документални свидетелства и ар-

хиви, доколкото интересите на изследователи първоначално са били насочени именно към средновековната история. Тогавашният регламент на достъпа за гражданите до архивите, който изисква да са изминали 100 години от създаването на документите, на практика е ограничителна хронологична граница и за историческите изследвания.

През 1897 г. *École des Chartes* получава статут на самостоятелен институт към Сорбоната. От това време в него, освен архивисти и библиотекари, се обучават и специалисти по история на Франция. В учебния план се включват редица нови дисциплини, сред които *История на учрежденията и архивните източници на Новото време, Съвременна архивистика, Историография, Съвременни методи на документиране и изследвания по хуманитарните науки* и др.⁴

Вече нееднократно е отбелязвано, че с този институт е свързано и най-ранното сведение за официален интерес от българска страна към предлаганото професионално обучение. Става въпрос за доклада на Димитър Агура от 1905 г., който е бил командирован от тогавашното Министерство на народното просвещение (МНП) в Париж със задача да се запознае с организацията именно на учебните програми и статута на прочутата *École des Chartes*. Неговото заключение е, че добре уреденото библиотечно и архивно дело във Франция се дължи на професионалната реализация на възпитаниците на споменатия институт. Ето защо Агура препоръчва на МНП да се изпратят във Франция някои по-талантливи български младежи, които да изучават история, както и двама-трима за обучение по библиотечно и архивно дело.

От 1947 г. професионална архивна подготовка за студенти от последния курс в *École des Chartes* се провежда и по линия на специализирания *Международен технически стаж*. Чрез него се подпомага установяването на контакти и с чуждестранни курсисти, които се обучават по същата програма. Целта е те да се запознаят с теоретичните постижения на френската архивна школа, както и да бъдат въведени в практическата работа във френските архиви.

Нов етап в историята и развитието на професионалното архивно образование във Франция бележи откритата през 1991 г. *Школа за национално наследство (École Nationale du Patrimoine – ENP)* към Министерството на културата. Тя е представител на т. нар. *второ поколение френски висши професионални училища*. Към същата категория се отнася и *Школата за национална администрация (École Nationale d'administration – ENA)*, както и *Школата за национални библиотекари*

(*École Nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques – ENSSIB*). Предназначението им е да надграждат подготовката и квалификацията на насочените към тях перспективни специалисти, на които предстои кариерно израстване в съответната администрация. Учебните им програми са съобразени максимално с изискванията към съвременния френски държавен служител, който едновременно трябва да притежава управленски, но и системни научни знания в своята област⁵.

Създаването на посочените специализирани висши професионални школи е оправдано, защото те на практика допълват класическото университетско професионално образование, олицетворявано от *Школата на хартите*. Придържайки се към вековните си традиции, тя обаче подготвя специалисти със сравнително тесен профил – историци, палеографи, сфрагисти, извороведи и др. От тази гледна точка основателно се преценява, че нейните възпитаници не получават достатъчно юридически и икономически знания, необходими им за решаването на специфични управленски задачи относно съхраняването и използването на информационните ресурси на архивите, библиотеките и музеите в условията на съвременното пазарно стопанство, технологична парадигма и информационна инфраструктура.

Споменатата *Школа за национално наследство (ENP)* осигурява квалификация на специалисти по археология, архивно и музейно дело, краезнание, опазване на историческите и архитектурните паметници, и др. Предлаганото обучение е обвързано съответно с потребностите на управление на централните и местните държавни институции, отговорни по опазването на националното и историческо културно наследство. В школата се приемат и обучават и чуждестранни специализанти.

Конкретно в учебния план по *Архивистика* са включени следните профилирани курсове: *Управление на финансите, Икономика на националното наследство, Национално наследство и мултимедия, Административно право, Архивно законодателство* и др.

Курсистите, сред които и бъдещи директори на архиви, се запознават със съвременните стандартни изисквания и норми за строителство и обзавеждане на архивни сгради. На семинарните занятия те се обучават да съставят бюджети на архиви, както и да изчисляват разходите във връзка с различните архивни дейности – организиране на изложби, издаване на архивни справочници, документални сборници и др. Сериозно внимание в процеса на обучение се отделя на задължителната

практика – 3 месеца стаж в мрежата от департаментски архиви и 1 месец в архив на министерство. По време на стажа си в определения архив всеки курсист се запознава с работата на неговия директор. По този начин се придобива цялостна представа за съвременните проблеми при управлението на персонала и бюджета, както и за ролята на архива за съхраняването и използването на националното архивно наследство. Специално внимание се обръща на научно-техническата обработка на архивните фондове, в това число и съставянето на инвентарни описи, които се прилагат към индивидуалните отчети на курсистите за проведеното практическо обучение.

Не е случайно, че през първата половина на XIX в. учебните програми на *Школата на хартите* във връзка с професионално обучение по *Архивистика* се възприемат и от архивните школи, които се създават за целта в Германия, Австрия, Русия, Италия, Испания и др.

Интересно съвпадение е, че през 1821 г. – годината, в която е учредена *École des Chartes*, се организира *Школа за подготовка на архивисти (Bayerische Archivschule)* в Мюнхен, която административно е подчинена на тогавашната Генерална дирекция на държавните архиви в Бавария. В школата се подготвят архивисти предимно за държавните, комуналните (общинските), църковните и частните архиви в самата провинция. От кандидатите за курсисти се изисква да се занимават с изследвания по история, за предпочитане по история на Бавария, или да имат юридическо образование. При подбора им се проверяват и техните знания по латински и френски език. Срокът на обучение е 2,5 години, като са осигурени преподаватели от Мюнхенския университет и утвърдени специалисти от архивните институции.

И тук курсистите изучават същите дисциплини, както в *Школата на хартите*, а именно: *История на Германия и Бавария, История на държавните институции в Бавария (след 1806 г.), Немска и Латинска палеография, История на правото, Архивознание (Archivwissenschaft)*⁶.

Специално в рамките и хорариума на курса по *Архивознание* се включват лекционни курсове по *Архивна теория, История и организация на архивите, Формиране на архивните фондове*, както и факултативни дисциплини по въпросите на деловодството, експертизата, обработката на архивните фондове и използването на архивните документи.

Обучението в Мюнхенската школа се допълва и с посещения в архиви, библиотеки и деловодства.

От 1888 г. архивисти започват да се обучават и в учредената за

целта Марбургска школа (Хесен), която през 1904 г. е преместена в Берлин, а по-късно е преименувана в *Институт по архивистика и исторически науки*.

През 1854 г. към Виенския университет се основава *Институт за исторически изследвания*, в който по модела на *École des Chartes* се обучават, както *изследователи-архивисти*, така и *архивисти-специалисти*.

Идеята за необходимостта от професионална квалификация на работещите в архивите се обсъжда по време на първия Международен конгрес на библиотекарите и архивистите, проведен в Брюксел през 1910 г. Форумът се организира по инициатива на Жозеф Кювлие (Joseph Cuvlies) в качеството му на държавен архивист на Белгия и учредител на *Асоциацията на белгийските архивисти и библиотекари*.

Трябва да се отбележи, че за обосноваването на предложение относно необходимостта от професионална квалификация на работещите в архивите, допринасят и постиженията на холандската архивна школа от края на XIX в. Известно е, че Кралство Нидерландия приема Архивен закон още през 1838 г., а през 1898 г. холандските архивисти Самюел Мюлер (*Dr. Samuel Muller, 1785–1875*), Йохан Фейт (*Dr. Johan Adriaan Feith, 1858–1913*) и Робърт Фруин (*Robert Jacobus Fruin, 1823–1899*) успяват да публикуват своето методическо пособие *Ръководство за класиране и описание на архивите (Manual for the Arrangement and Description of Archives)*. То инициира разработването на общоприетата теория за архивния фонд, като основна отчетна и класификационна единица в архивите. Дори и днес, в света на високите технологии и интелектуални комуникации, архивният фонд на отделния *фондообразувател* продължава да отразява структурата и йерархията на съответната администрация, както и нейната система за регистриране, архивиране и съхраняване на документите. Съгласно теорията за архивния фонд, се изгражда и информационната система на архивите, независимо от извършващата се цифровизация на традиционните документални комплекси и архивни справочници, включително и у нас – вж. *Информационна система на държавните архиви (ИСДА)*.

Поради посочената специфика на архивната систематизация всички международни професионални информационни архивни стандарти за описание също са обвързани с йерархията и типологията на класическите отчетни и класификационни единици в архивните институции, а именно: документален комплекс на архива, архивен фонд, архивна единица, архивен документ.

* * *

След Първата световна война редица европейски държави, сред които Кралство Нидерландия (Холандия), Норвегия, Италия, Германия и други въвеждат изискване в националното си архивно законодателство за професионална квалификация на работещите в архивите. Тогава обаче все още се счита, че същата е допълнение към стартовото образование на архивистите, което най-често е по история. Това е обяснимо. Самите архивни институции през разглеждания период изпълняват ролята на инфраструктура за историческите изследвания, поради което архивната работа се възприема като обслужваща предимно потребностите на историческата наука, а теоретичната архивистика се причислява към групата на т. нар. *помощни исторически дисциплини – изворознание, палеография, дипломатика, хералдика, сфрагистика, историческа хронология, историческа метрология, генеалогия, археография и други*, обект на които са писмените исторически извори или отделни техни страни. А архивните документи, както е известно, са сравнително най-многобройните писмени извори за периода на Новото и Най-новото време.

Ето защо през XIX в. архивистиката е само една описателна научна дисциплина, която се занимава с въпросите по регистрацията, систематизирането, описанието съхраняването и използването на архивните документи в историческите архиви. Тъй като тези документи обаче са създадени и регистрирани от съответната администрация, задължението на архивистите е било да осигурят запазването на първичната подредба на предадените им в качеството на исторически извори документи.

Следващият етап в обучението на архивистите отразява промените в общата представа за архивното познание през първата половина на XX в. В резултат *архивистиката* започва да се определя и като *помощна административна дисциплина*, която в случая се занимава с въпросите, свързани с т. нар. деловодство. Този подход позволява в теоретичен аспект да се обхване целия жизнен цикъл на документа като обект на архивистиката. Според Ангелина Мене-Хариц, именно *през разглеждания период архивистиката се превръща от описателна архивна наука във функционална архивна наука*⁷.

Още през 90-те години на отминалия век се забелязва тенденция към обособяване на две основни направления в архивното професионално образование:

– традиционната линия, която продължава да се придържа към идеята за важността на историческите науки;

– по-новата линия, която се стреми да насочи вниманието към проблемите на съвременната документация.

На сегашния етап стратегическо направление в развитието на *Науката за архивите* или *Архивологията*, като сложно интегрално научно познание, както и за архивно-информационния сектор, са електронните документи и архиви. Трябва да се отбележи, че класическият образователен модел, свързан предимно с текстовите документи на хартия, също се модернизират под влияние на информационните технологии и интелектуални комуникации. В резултат на цифровизацията на съответните документални комплекси архивните институции необратимо се трансформират от стационарни в информационно-комуникационни центрове, за да осигуряват трансгранични онлайн е-услуги на гражданите относно интересуващата ги ретроспективна документна информация. Това означава, че отделните национални архивни модели също придобиват все повече общи характеристики, за сметка на съществуващите различия в миналото. При тези условия професионалното архивно образование все повече се унифицира с оглед учебното съдържание, професионалните профили – архивист-историк, архивист-администратор и т. н., ресурсите за дистанционно обучение и възможностите за квалификация на работещите архивисти.

Все още държавно-политическите системи обаче са определящи за типологията и административната структура на националните архивни модели: централизиран модел (Франция, Русия), децентрализиран модел (Швейцария, САЩ), смесен модел (Кралство Нидерландия, Федерална република Германия), *съветски архивен модел* от близкото минало и др.

Що се отнася до *съветския архивен модел*, той, както е известно, е резултат от предприетата през 20-те години на XX в. цялостна реорганизация на архивния сектор в тогавашна Съветска Русия в съответствие с принципите на управление, присъщи на тоталитарния тип държава и общество като социален експеримент. В течение на повече от седем десетилетия (1917–1991) този модел се утвърждава и функционира като една силно централизирана и партийно-бюрократична система, доминирана от официалната комунистическа идеология.

След края на Втората световна война този модел се възпроизвежда и в страните от бившия *Източен блок*, в това число и България през периода 1951–1989 г. А след края на Студената война и последвалото разпадане на Съветския съюз (Съюз на съветските социалистически ре-

публики – СССР), в Руската федерация се извършва архивна реформа, включваща законодателни, структурни, технологични и кадрови промени. Като цяло съвременната руска архивна система запазва основните си характеристики на съвременен централизиран модел, администриран от правителствена архивна служба – *Федерално архивно агентство (ФАА)*. Това означава, че по отношение на различните видове архиви: федерални архиви; ведомствени архиви с постоянен състав на документите – Архив на Министерството на вътрешните работи, Архив на Министерството на външните работи и други; муниципални (общински) архиви; недържавни архиви – архиви на приватизирани предприятия, търговски дружества, партии, професионални и обществени движения, официално регистрирани частни фондове, творчески обединения, религиозни общности и т. н., продължава да се провежда единна политика и да се прилага обща методика и стандарти във връзка с основните архивни процеси и дейности.

За професионалното архивно образование на държавно равнище определящи са съответните стратегии и програми за развитие на архивно-информационния сектор. За целта към ФАА функционира създаденият през 1966 г. *Руски научноизследователски институт по документознание и архивно дело (Всероссийский научно-исследовательский институт документоведения и архивного дела – ВНИИДАД)*. Самото архивно образование е в компетенциите на специализираните висши професионални училища в страната. По традиция водещата роля е на *Историко-Архивния институт към Руския държавен хуманитарен университет (Российский государственный гуманитарный университет – РГГУ)*, в който се изучават повечето от учебните дисциплини за специална и обща подготовка на архивисти, както в *Школата на хартите*.

Този институт е наследник на създадения още през 1930 г. *Институт по архивознание (Институт архивоведения)*, който през 1932 г. е преименуван в *Московски държавен историко-архивен институт (Московский государственный историко-архивный институт – МГИАИ)*.

За разлика от Франция и Руската Федерация, съвременната архивна мрежа в САЩ е децентрализирана. Документите на федералното правителство са обект на комплектуване от създадения през 1934 г. *Национален архив (The National Archives and Records Administration – NARA)*. Американското архивно законодателство обхваща съответно три равнища, свързани с организирането и управлението на американските архивни институции, а именно: федерално с федералните закони за архивите; регионално с архивните закони на отделните щати; местно с регламентите за технологията на

архивната работа в даден архив. Ето защо всички стандарти и методически регламенти на *NARA* имат само препоръчителен характер за останалите архиви. От своя страна, те разработват и прилагат собствени методически изисквания (правила) за дейността си, но те са съобразени с федералните и регионалните регламенти в архивно-информационния сектор.

Първият курс за подготовка на архивисти в САЩ се провежда през учебната 1938/1939 г. в *Университета Колумбия* в Ню Йорк (*Columbia University in the City of New York*).

Предизвикателства за българския архивно-информационен сектор и професионалното архивно образование

Развитието на българските архиви, които поради неблагоприятни исторически обстоятелства се институционализират сравнително късно – едва в началото на 50-те години на XX в., е съпроводено със специфични трудности, в това число и осигуряването на професионално подготвени архивисти, както и университетски преподаватели за обучение по архивистика. За разлика от съществуващите традиции, постижения и интелектуален потенциал на библиотечния и музейния сектор у нас, съвременният ни архивен сектор и професионално архивно образование стартират почти от нулата. Това обстоятелство продължава да създава трудности и досега. До 1989 г. обаче критерият за равнището на българската теоретична архивистика и резултатите от дейността на архивните ни институции, включително и развитието на *Българската университетска архивистика*, е степента на съответствие спрямо съветската теоретична архивистика, нормативно-методическата уредба, архивно образование и квалификация.

Предприетата след 1989 г. архивна реформа у нас е многоаспектна, респ. насочена е към законодателни, организационно-структурни, технологични, кадрови и образователни промени. Трябва да се отбележи, че националната ни архивна система запазва централизирания си характер, но за разлика от предходния тоталитарен период вече функционира в условията на демократично управление, пазарно стопанство, членство на държавата ни в Европейския съюз (2007) и мрежово общество.

От 2007 г. Държавна агенция „Архиви“ (ДАА) отговаря за осигуряване технологичното обновление на историческите архиви, както и за провеждането на държавната политика в архивно-информационния ни сектор.

Не бива да се забравя, че приоритет за неговото развитие в ЕС е професионалното архивно образование и квалификация по архивистика. Те трябва да осигуряват подготовката на архивисти с различни профили, съответстващи на реалните потребности на пазара на труда и на интересите на работодателите.

Специалност *Архивистика и документалистика* в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ 13 години доказва с успешната реализация на своите възпитаници, с научните издания, включително и съвременни е-учебни пособия, както и с уникалната си *Електронна библиотека по архивистика и документалистика*, а също и с получаваната подкрепа от представители на бизнеса, че в значителна степен се справя с различните предизвикателства. Това не е случайно. Специалността е наследник на първата специалност (профил) *Архивистика* и на едноименната специализация под формата на надграждащо обучение към специалност *История* в СУ през периода 1952–2002 г.

Също така професионалното архивно образование в СУ е иницирирало и органирирало през разглеждания период програми, предназначени за квалификация на работещите архивисти. Понастоящем обаче липсва интерес на архивната ни колегия към предлаганите магистърски програми на специалност *Архивистика и документалистика*, въпреки че голяма част от работещите в архивите специалисти нямат стартово професионално образование и квалификация по архивистика. Основната причина е липсата на регламент, както отбелязахме, за признаване на образователни преференции при кандидатстване за работа на дипломираните архивисти от специалност *Архивистика и документалистика* в обявяваните конкурси за позицията *архивист*. А във връзка със заемането на ръководни административни длъжности в архивите би трябвало да се изисква от кандидатите и *диплома за магистър по архивистика*, придобита в акредитиран университет. Още повече, че през последните години стартираха подобни специалности в УниБИТ и ЮЗУ „Неофит Рилски“, което означава нови дипломирани архивисти. Те също ще трябва да търсят своята професионална и социална реализация.

Наложително е също специалност *Архивистика и документалистика* в ИФ на СУ да получи необходимата организационна и административна самостоятелност, за да има бъдеще, съизмеримо с регламентите и потенциала на съвременното европейско професионално архивно образование. Не е оправдано методистите, които по стечение на обстоятелствата числено доминират в състава на сегашната катедра *Архивистика*

и помощни исторически дисциплини (*Архивистика и ПИД*), на практика да решават чрез механизма на гласуване проблемите на специалността и решенията за провеждане на конкурси за академични длъжности и научни степени на преподавателите по архивистика и документалистика, както и привличането на необходимите за провеждането на учебния процес хонорувани преподаватели.

Функционално методистите осигуряват придобиването на учителска правоспособност по история на желаещите студенти от всички специалности в ИФ, а не само на тези от специалност *Архивистика и документалистика*, които са относително малко на брой. При това, отделните специалности, с изключение на хибридната специалност *История и география*, имат собствени катедри.

За сравнение: Университетското архивно образование в останалия свят от самото начало разполага с административна и академична автономия в структурите на съответните висши училища или професионални школи.

Идеята не е нова и за Българската университетска архивистика, но е позабравена през годините, заедно с автора ѝ. А още през 1950 г. акад. Иван Дуйчев в своите известни *Лекции по архивистика* по повод необходимостта от професионално обучение на специалистите, на които предстои да работят в бъдещите български архиви, споделя надеждата си, че в бъдеще у нас също би трябвало да се помисли за организирането на школа по архивистика, в която да се изучават всички профилирани дисциплини⁸.

Коментарът е излишен, защото направените компромиси рано или късно се плащат, но винаги на висока цена за обществото.

Бележки

¹ Решение на МС № 619 от 27. 07. 2009 г. за приемане на *Списъка на регулираните професии в Република България* – ред. 76 архивист.

² Учение за намесата на държавата в създаването и управлението на стопански учреждения – *фр. etatisme; гр. paradeigma* – в прен. см. *образец, пример*.

³ *Ле Моэль, Мишель (Председател Комитета МСА по професионалната подготовка на архивистите, Старшият хранител Национального архива Франции)*. Справочник учебных заведений по профессиональной подготовке архивистов. Изд. на ГУА. С., 1984, 113 с.; *Лонес, П.* Специалната и общата подготовка на архивистите. АПр., 1992, № 1–2, с. 89–91.

⁴Пос. съч., с. 60–64.

⁵*Прозорова, В. Б.* Государственная школа национального достоинства Франции – итоги первого десятилетия. – Отечественные архивы, № 2, с. 51–58.

⁶Речник на българската архивна терминология. Под общата ред. на Д. Минцев, Ст. Петкова. Съст. К. Анчова, М. Бурмова и др. ВСУ „Черноризец Храбър“ – УИ, 2002, с. 93.

⁷*Menne-Haritz, Ang.* Überlieferung gestalten: Der Archivschule Marburg zum 40. Jahrestag ihrer Gruendung. Marburg, 1989; Подготовката на архивисти в съответствие с потребностите на обществото през ХХІ век. – АП., 1992, № 1–2, с. 61–66.

⁸*Пенджекова, Р.* 60 години *Българска университетска архивистика* и 10 години специалност *Архивистика и документалистика* в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. – В: Университетски четения по архивистика. Т. II. С., 2013, с. 232; *Електронна библиотека по архивистика и документалистика* – <<http://electronic-library.org/books>>.